

Monika Bielińska

WSPARCIE UNII EUROPEJSKIEJ DLA ROMÓW W POLSCE

SUPPORT OF THE EUROPEAN UNION FOR ROMA IN POLAND

Romowie zamieszkujący terytorium Rzeczypospolitej Polskiej korzystają w znacznym stopniu zarówno ze wsparcia administracji państwowej, jak również ze środków płynących ze strony Unii Europejskiej. Jedną z form pomocy skierowaną do mniejszości romskiej w Polsce jeszcze przed wstąpieniem RP do UE był „Pilotażowy program rządowy” realizowany w latach 2001–2003 na obszarze województwa małopolskiego¹. Stworzenie programu było uwarunkowane głównie trudną sytuacją Romów zamieszkujących małopolskie gminy. Samorządy terytorialne funkcjonujące na tym obszarze nie były w stanie samodzielnie poradzić sobie z istniejącymi problemami, a program rządowy stanowił jedyną alternatywę, będąc jednocześnie początkiem funkcjonowania ogólnopolskiego „Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce”. Program ten, realizowany od 2004 roku z zamysłem zakończenia w 2013 roku ma jednak szansę przedłużenia na kolejne lata². Oba te programy, zarówno program Pilotażowy, jak i „Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce” stały się doskonałą podwaliną pod późniejsze programy realizowane ze środków Unii Europejskiej. Polska stając się członkiem UE zyskała możliwość korzystania z pomocy z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Dzięki przystąpieniu do Unii Europejskiej Polska zyskała możliwość realizacji ta-

¹ *Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, http://www.mswia.gov.pl/portal/pl/185/2982/Tresc_Programu.html [dostęp: 5.04.2012].

² *Raport opracowany na zlecenie Władzy Wdrażającej Programy Europejskie w ramach projektu ewaluacyjnego „Ocena zakresu i ukierunkowania Poddziałania 1.3.1 POKL w kontekście efektów wcześniejszych działań na rzecz społeczności romskiej”*, http://www.ewaluacja.gov.pl/Wyniki/Documents/6_064.pdf [dostęp: 5.04.2012].

kich programów unijnych jak wdrażany obecnie Program Operacyjny Kapitał Ludzki, w ramach którego realizowany jest tzw. „Komponent romski” oraz Inicjatywa Wspólnotowa Equal. Programy te mają za zadanie podniesienie jakości życia mniejszości romskiej, a swoją uwagę skupiają przede wszystkim na poprawie jakości edukacji, ochrony zdrowia, zatrudnienia oraz szeroko pojętej integracji społecznej³.

Na mocy przyjętych w listopadzie 2006 roku Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia wszelkie interwencje z zakresu Europejskiego Funduszu Społecznego realizowane w Polsce w latach 2007–2013 zostały ujęte w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Na PO KL składa się 10 Priorytetów, których głównym przeznaczeniem jest umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich poprzez podniesienie poziomu zatrudnienia oraz budowanie spójności w społeczeństwie. Działania w ramach PO KL skierowane są również do mniejszości romskiej, która w zakresie zatrudnienia i edukacji wykazuje ogromne braki. Niski wskaźnik wykształcenia, niechęć do udziału w procesie edukacji, a co się z tym wiąże niskie kwalifikacje zawodowe powodują wykluczenie Romów nie tylko z rynku pracy, lecz również ze społeczności, w której funkcjonują⁴. Wszystkie te czynniki spowodowały konieczność prowadzenia działań mających na celu realizację szkoleń podwyższających kwalifikacje zawodowe Romów, jak również dające możliwość dostępu do poradnictwa zawodowego, dzięki czemu mniejszość ta otrzymała szansę aktywizacji zawodowej, zarówno na polu samozatrudnienia, jak również inspiracji do poszukiwania pracy w nowych zawodach. „Komponent romskich”, realizowany w ramach Poddziałania 1.3.1 „Projekty na rzecz społeczności romskiej” Priorytet I „Zatrudnienie i integracja społeczna” PO KL daje szansę nie tylko, młodym ludziom pochodzenia romskiego, lecz również wszystkim członkom tej społeczności, umożliwiając szeroki dostęp do edukacji, służby zdrowia oraz aktywizując społecznie i zawodowo⁵.

W ramach „Komponentu romskiego” na terenie Polski realizowane są różnorodne projekty ukierunkowane na pomoc z zakresu edukacji, zatrudnienia i ochrony zdrowia. Wśród tych projektów na szczególną uwagę zasługuje Projekt „Innowacyjni Romowie na rynku pracy”, realizowany przez Związek Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku, który jest pionierskim projektem,

³ Ibidem, s. 7.

⁴ *Komponent Romski POKL*, http://www.msw.gov.pl/portal/pl/451/5318/Informacje_o_PO_KL.html

⁵ Ibidem.

opartym na innowacyjnych metodach aktywizacji Romów pozostających bez pracy. Od początku swojego istnienia Projekt obejmował wiele mniejszych projektów z zakresu edukacji, kultury, prawa czy też poprawy sytuacji bytowej członków społeczności romskiej. Projekt realizowany był od 1 maja 2009 roku do 31 października 2010 roku, a na uwagę zasługuje fakt, iż przy jego wdrażaniu udział brał specjalny Zespół Projektowego, w skład którego wchodziłi członkowie ZRP⁶. Promocja całości realizowanych działań odbywała się przy zastosowaniu różnych kanałów. Posługiwanie się własną stroną internetową <http://www.romowie.com/innowacyjni/index.php>, plakatami informacyjnymi, jak również dostępnymi ulotkami dawało możliwość dotarcia do szerokiego kręgu odbiorców, zarówno pochodzenia romskiego, jak i nieromskiego⁷. Specyficznym aspektem Projektu „Innowacyjni Romowie na rynku pracy” była forma dotarcia do członków społeczności romskiej. W tym celu stworzone zostały stanowiska Asystentów Zawodowo-Socjalnych, których praca polegała na dotarciu do określonej grupy Romów oraz szeroko pojętą pomoc w zakresie funkcjonowania w społeczeństwie. Praca Asystentów Zawodowo-Socjalnych rozpoczynała się od przeprowadzenia szkoleń, które miały za zadanie zapoznanie z tematyką problemów społeczności romskiej⁸. Funkcjonowanie wewnątrz społeczności romskiej osób pochodzenia nieromskiego jest kwestią niesłuchanie trudną, wymagającą zdobycia nie tylko teoretycznego doświadczenia, lecz przede wszystkim zaufania osób, którym chce się pomagać. Dlatego też Asystenci Zawodowo-Socjalni to przede wszystkim osoby pochodzenia romskiego, które od urodzenia będąc wewnątrz tej społeczności potrafią dostrzec jej problemy i znają z własnego doświadczenia najlepsze sposoby ich rozwiązywania. Początkowo praca Asystentów skupiona była przede wszystkim na próbie ukazania, iż mają oni na celu rzeczywistą pomoc członkom tej mniejszości oraz że wszelkie prowadzone działania nie spowodują jakiegokolwiek krzywdy dla zainteresowanych. Pomimo początkowych problemów natury czysto formalnej, związanej z ogromną ilością dokumentów niezbędnych do dobrego funkcjonowania takiego przedsięwzięcia, całość projektu przyniosła wiele pozytywnych rezultatów. O ich zaistnieniu zaświadczyć mogą z pewnością Asystenci Zawodowo-Socjalni. Do zadań postawionych

⁶ M. Babicki, *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce na tle europejskim*, „Romano Atmo” 2010, nr 5, s. 19.

⁷ <http://www.romowie.com/innowacyjni/index.php> [dostęp: 5.04.2012].

⁸ *Asystent Zawodowo-Socjalny od dziś dla Ciebie w Twoim mieście*, <http://www.romowie.com/innowacyjni/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=10> [dostęp: 5.04.2012].

przed nimi należało przede wszystkim poszukiwanie zatrudnienia dla swoich podopiecznych. Podczas realizacji projektu okazało się jednak, że jest to w istocie kwestia drugorzędna, gdyż na plan pierwszy wysunął się problem zmiany mentalności i sposobu myślenia społeczności romskiej. Nakłonienie Romów do zmiany sposobu życia okazało się nie zawsze kwestią prostą, jednak mimo początkowych niepowodzeń z czasem Asystenci zaczęli odnosić sukcesy w tej dziedzinie. Problematyczna okazała się również kwestia nastawienia urzędników administracji państwowej oraz pracodawców do osób pochodzenia romskiego. Jednak i ten problem z czasem udawało się zminimalizować lub całkowicie wyeliminować⁹. Pomoc płynąca ze strony Asystentów Zawodowo-Socjalnych w ramach Projektu „Innowacyjni Romowie na rynku pracy” jak wspomniano wcześniej, polegała przede wszystkim na poszukiwaniu zatrudnienia dla swoich podopiecznych. Warto w tym miejscu zauważyć, iż dużym zainteresowaniem wśród Romów cieszyły się w znacznej mierze różnego rodzaju kursy doszkalające, przede wszystkim kursy na wózki widłowe, prawo jazdy kategorii B i C, kursy krawiectwa, wizażu i makijażu. Ważną kwestią był fakt, iż przed rozpoczęciem pracy przez Asystentów Zawodowo-Socjalnych Romowie mieli duże trudności w dostaniu się na tego typu kursy. Jak deklarowano w urzędach, trudności te były związane przede wszystkim z brakiem wolnych miejsc, jednak wraz z pojawieniem się Asystentów i zmianą podejścia, znalazły się wolne miejsca na kursach dla członków mniejszości romskiej¹⁰. Wszystkie te działania pozwoliły na poprawę sytuacji wielu rodzin romskich, dając jednocześnie szansę na zmianę nastawienia ludności romskiej. Pozwoliło to również na zdobycie zaufania i pozytywnego zainteresowania ze strony społeczności polskiej mieszkującej w sąsiedztwie Romów. Działania prowadzone przez Asystentów pozwoliły na dostrzeżenie przez władze miast i inne instytucje, że członkowie społeczności romskiej nie pozostają bierni i są chętni do podejmowania różnego rodzaju inicjatyw, w tym kursów szkoleniowych i prac zarobkowych. Ukazane zostało również to, że mają oni swoich przedstawicieli, którzy z całym zaangażowaniem i fachowością dążą do walki o zmianę warunków życia tej grupy. Sami Romowie zyskali natomiast przy pomocy Projektu zapewnienie, iż nie są zdani wyłącznie sami na siebie, lecz mogą liczyć na kogoś, kto ich wysłucha i udzieli fachowej porady. Powołani do

⁹ M. Puszczkowska, *Świdwińscy Romowie na rynku pracy*, „Romano Atmo” 2010, nr 6, s. 16.

¹⁰ *Praca Asystenta Zawodowo-Socjalnego*, <http://www.romowie.com/innowacyjni/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=13> [dostęp: 5.04.2012].

życia w ramach Projektu „Innowacyjni Romowie na rynku pracy” Asystenci stali się swego rodzaju mediatorami pomiędzy Romami i Polakami¹¹. Realizacja Projektu stała się też pewnego rodzaju wskazówką, jakie działania należy podejmować w celu zaoferowania rzeczywistej pomocy mniejszości romskiej. Pomocy, która nie ingerowałaby w ich tradycję i kulturę, a dawała możliwość godnego funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie.

Po zakończeniu 31 października 2010 roku Projektu „Innowacyjni Romowie na rynku pracy” Związek Romów Polskich rozpoczął pracę nad przygotowaniem nowego projektu. Doprowadziło to do realizacji kolejnego przedsięwzięcia w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, skierowanego tym razem do Romów ze Świdwina. Takim oto sposobem od dnia 1 listopada 2010 roku realizowany jest projekt pod nazwą „Świdwińscy Romowie na rynku pracy”¹². Celem głównym projektu jest „aktywizacja zawodowa i społeczna 30 bezrobotnych Romów – kobiet i mężczyzn – z terenów gminy Świdwin, prowadząca do podniesienia, bądź zmiany kwalifikacji zawodowych, zwiększenia ich szans na zatrudnienie i samozatrudnienie”¹³. Z przeprowadzonych na potrzeby projektu badań wynika, że świdwińscy Romowie narażeni są na wykluczenie społeczne przede wszystkim ze względu na niskie kwalifikacje zawodowe. Brak możliwości podjęcia kursów doszkalających ze względu na małą do nich dostępność oraz wysokie koszty powodują, że Romowie nie tylko nie potrafią, ale też nie mają możliwości zmiany swojej sytuacji życiowej. Wśród zamieszkujących Świdwin 150 osób pochodzenia romskiego znaczna większość to osoby długotrwale bezrobotne. Taka sytuacja stała się niezaprzeczalnym powodem do powołania do życia projektu, który miałby na celu propagowanie wśród Romów kursów i szkoleń podnoszących ich kwalifikacje zawodowe¹⁴. Projekt stwarza możliwość poprawy jakości życia rodzin poprzez podnoszenie kwalifikacji zawodowych, daje możliwość nabycia umiejętności aktywnego poszukiwania pracy, wyrównania szans w dostępie do rynku pracy. Romowie mają również szansę brać udział w płatnych stażach zawodowych. Projekt dotyczy również kwestii pozamaterialnych, stwarzając szansę na wzrost wiary we własne możliwości i w odniesienie sukcesu. Jednocześnie pozwala na kreowanie takich postaw, jak motywacja, kreatywność czy pozy-

¹¹ Ibidem.

¹² M. Puszczkowska, op.cit., s. 24.

¹³ http://www.romowie.com/swidwinsky/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=62 [dostęp: 5.04.2012].

¹⁴ M. Puszczkowska, op.cit., s. 24.

tywne podejście do życia¹⁵. Organizowane w ramach projektu bezpłatne kursy doszkalające prowadzone są przez wykwalifikowaną firmę szkoleniową, a ich zakres tematyczny to przede wszystkim szkolenia BHP, szkolenia z przedsiębiorczości, szkolenia z aktywnego poszukiwania pracy, kursy komputerowe, kursy prawa jazdy kat. B oraz kursy związane bezpośrednio z poszczególnymi zawodami, takie jak: kurs na spawacza, kucharza, operatora wózków widłowych, operatora żurawia przeładunkowego, kurs wizażu i stylizacji paznokci, kurs na nowoczesnego sprzedawcę z obsługą kasy fiskalnej z fakturowaniem oraz kurs dla gospodyń domowych¹⁶. Wszystkie te przedsięwzięcia stają się ogromną szansą dla grupy ludności romskiej na podniesienie kwalifikacji, co stwarza dalsze możliwości pozyskania dobrze płatnej pracy zawodowej i podniesienie jakości życia całej rodziny. Bez wcześniejszego doświadczenia i znajomości realiów współczesnego rynku pracy Romowie mają małe szanse na zatrudnienie.

Projektem mającym na celu zniwelowanie różnic dzielących Romów od reszty społeczeństwa, kładącym nacisk na branie przez członków tej mniejszości udziału w życiu społeczeństwa obywatelskiego oraz aktywizację społeczno-zawodową, jest Projekt „Romska droga”. Był on realizowany od 1 sierpnia 2009 do 31 maja 2011 roku przez Centrum Doradztwa i Edukacji dla Romów w Polsce z siedzibą w Pabianicach, przy znacznym udziale Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej – Regionalne Centrum w Łodzi¹⁷. Projekt skierowany był do grupy 21 osób pochodzenia romskiego, których celem było nabycie praktycznej wiedzy i umiejętności z zakresu wykonywania takich zawodów, jak: krawcowa, bukiciarka, wizażystka, stylistka, operator wózków widłowych oraz kierowca. Osoby objęte projektem zamieszkiwały województwo łódzkie i pochodziły w szczególności z: Pabianic, Konstanytnowa Łódzkiego, Aleksandrowa Łódzkiego oraz Zgierza. Cechą specyficzną przeprowadzonego projektu była realizacja specjalnego programu skierowanego do kobiet romskich, w ramach którego miały one możliwość udziału w wyrównawczych zajęciach z czytania i pisania. Poza podstawowym programem szkoleń objętych Projektem, członkowie mniejszości romskiej mieli możliwość skorzystania z zajęć dodatkowych, które obejmowały między innymi: zajęcia komputerowe, język angielski, doradztwo zawodowe, jak również kursy prawa jazdy¹⁸. Pro-

¹⁵ Ibidem, s. 25.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Projekt „Romska droga”, http://cdirp.pl/?page_id=23 [dostęp: 5.04.2012].

¹⁸ Ibidem.

jektem objęte były nie tylko osoby dorosłe, gdyż równoległe z zajęciami szkoleniowymi prowadzone były również zajęcia w świetlicach dla dzieci. Działanie to miało przede wszystkim na celu podjęcie opieki nad dziećmi, których rodzice chcieli brać udział w szkoleniach. Wszystkie dzieci przebywały pod opieką wyspecjalizowanej kadry pedagogicznej. Miały jednocześnie możliwość uzyskania pomocy podczas odrabiania prac domowych, nauki języka angielskiego czy uczestniczenia w dodatkowych zajęciach plastycznych czy artystycznych¹⁹. Tak zrealizowany projekt daje możliwość korzystania ze szkoleń przede wszystkim romskim kobietom, które nie tylko ze względów zwyczajowych, lecz również z powodu licznych domowych obowiązków zazwyczaj nie mają możliwości podjęcia pracy zawodowej. Prowadzone szkolenia z jednoczesnym zapewnieniem opieki nad dziećmi dają możliwość rozwoju zawodowego, jak również motywacji i własnej samooceny wśród kobiet romskich. Projekt pozwala na rozwijanie umiejętności, które wcześniej pozostawały nieodkryte i nie dawały żadnych środków finansowych, które mogłyby wspomóc domowy budżet. Realizacja Projektu „Romska droga” ukazała, iż możliwa jest pomoc, która nie ingerowałaby w zwyczaje Romów, przy jednoczesnym podniesieniu ich warunków bytowych.

Projekt o zbieżnych założeniach realizowany był również na obszarze Małopolski i Podkarpacia. Został on zatytułowany „Romska droga do pracy – program aktywizacji zawodowej Romów z Małopolski i Podkarpacia”, a realizowany był przez Uniwersytet Łódzki, Centrum Aktywizacji Zawodowej Romów funkcjonujące przy Stowarzyszeniu Kulturalno-Społecznym, Centrum kultury Romów w Polsce, jak również Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie²⁰. Realizacja projektu miała miejsce w latach 2009–2010, a głównym założeniem było pobudzenie postaw proaktywnych oraz wzrost zatrudnienia wśród przedstawicieli społeczności romskiej. Swoim zasięgiem objąć miał 100 przedstawicieli mniejszości romskiej z województwa małopolskiego i podkarpackiego. Proponowana pomoc obejmowała przygotowanie do aktywnego udziału w rynku pracy poprzez przeprowadzenie szkoleń aktywacyjno-motywacyjnych, doradztwo zawodowe, kursy zawodowe czy też indywidualne pośrednictwo pracy. Przy pomocy Centrum Aktywizacji Zawodowej Romów realizowane było aktywne poszukiwanie ofert pracy, indywidualne pośred-

¹⁹ *Romska droga*, <http://www.43bis.media.pl/wiadomosci,3773,0,3,romska-droga,konstantynow-lodzki,wiadomosci.html> [dostęp: 5.04.2012].

²⁰ *Romska droga do pracy*, <http://212.191.72.228/> [dostęp: 5.04.2012].

nictwo pracy, jak również targi pracy dla Romów. Bardzo ważnym działaniem było budowanie pozytywnego wizerunku Romów wśród społeczności lokalnych, prowadzone przez Forum Integracji Społeczno-Zawodowej, mające na celu przełamywanie istniejących stereotypów. Również w tym celu stworzona została publikacja upowszechniająca projekt pt. *Model wspierania członków romskiej mniejszości etnicznej na rynku pracy*, budująca pozytywny wizerunek nie tylko samego projektu, lecz również osób będących jego beneficjentami²¹.

Projekt, którego głównym celem było przełamywanie nabudowanych przez lata stereotypów zaczął być realizowany 1 sierpnia 2009 roku, a zatytułowany został „Romowie – przyszłość bez uprzedzeń”²². Jego głównym założeniem było wsparcie procesu adaptacji Romów do społeczeństwa, a pomniejsze działania skupiały się w szczególności na upowszechnianiu wiedzy o Romach, ich kulturze, obyczajach i tradycji, prowadząc do kształtowania pozytywnego wizerunku i wypracowywania odpowiednio dostosowanych metod wsparcia. Ponadto skupiono się na rozwoju potencjału Romów w zakresie rzecznictwa własnych interesów, zwiększenia aktywności przedstawicieli tej mniejszości oraz kreowaniu ich wizerunku. Propagowano podniesienie poziomu kompetencji pracowników urzędów pracy i placówek oświatowych w zakresie pomocy mniejszości romskiej oraz zachęcano do podniesienia poziomu relacji pomiędzy pracownikami owych instytucji a przedstawicielami mniejszości romskiej. Przełamywanie stereotypów, aktywizacja zawodowa Romów oraz podniesienie poziomu wykształcenia i doświadczenia zawodowego oparta miała być przede wszystkim na partnerskim podejmowaniu inicjatyw, wspólnych dla Romów i sąsiadujących z nimi społeczności lokalnych oraz przedstawicieli władz lokalnych i regionalnych²³.

Projektem skierowanym nie tylko do pracowników urzędów pracy czy placówek edukacyjnych, lecz przede wszystkim do ogółu pracowników instytucji publicznych realizujących zadania na rzecz społeczności romskiej, był realizowany na terenie Miasta Nowy Sącz oraz powiatu nowosądeckiego projekt „Wzajemna współpraca”²⁴. Okres realizacji projektu obejmował lata

²¹ Ibidem.

²² *Romowie – przyszłość bez uprzedzeń*, www.integracja-suwalki.ngo.org.pl/.../regulamin_uczestnika.pdf [dostęp: 5.04.2012].

²³ Ibidem.

²⁴ Regulamin rekrutacyjny do uczestnictwa w projekcie „Wzajemna współpraca-szkolenia i warsztaty dla pracowników instytucji publicznych realizujących zadania na rzecz społeczności romskiej”, <http://sarr.com.pl/pliki/regul.pdf> [dostęp: 5.04.2012].

2009–2010, a głównym założeniem było wykształcenie wśród pracowników instytucji publicznych mechanizmów, które niwelowałyby różnice pomiędzy Romami a resztą społeczeństwa. Wdrażane nastąpiło przy pomocy organizowanych konferencji, szkoleń i warsztatów, oscylujących wokół takich dziedzin, jak: zatrudnienie, zdrowie, higiena, edukacja, zdolność funkcjonowania w społeczeństwie obywatelskim oraz analiza warunków lokalnych²⁵.

Szczególnym przykładem działań na rzecz pozytywnego wizerunku Romów w Polsce był projekt realizowany na terenie Radomia pod nazwą „Romowie wśród innych – popularyzowanie pozytywnego wizerunku Romów w Radomiu”. Obejmował on swoim zakresem: podniesienie kompetencji zawodowych, zwiększenie uczestnictwa Romów w życiu społecznym i obywatelskim, przy pomocy angażowania się w działania promujące kulturę romską pośród pozostałej społeczności oraz wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci romskich. Jednymi z najbardziej interesujących przedsięwzięć były: dystrybucja płyt z bajkami romskimi, publikacji poświęconych kulturze i historii mniejszości romskiej oraz realizacja Festiwalu Kultury Romskiej, których głównym założeniem było propagowanie kultury romskiej wśród mieszkańców byłego województwa radomskiego²⁶. Celem szerzenia historii i tradycji Romów organizowane były otwarte spotkania, prowadzone przez cyganologów, którzy podczas swoich wykładów, skierowanych do szerokiej rzeszy słuchaczy, starali się przybliżyć przeszłość mniejszości romskiej zamieszkującej obecnie terytorium Polski, przy jednoczesnym wskazywaniu na bogactwo kultury, która warta jest poznania przez ogół społeczeństwa.

Aktywizacja zawodowa i integracja była również motywem przewodnim projektu „Romano drom pe fedyr dzipen – projektu na rzecz integracji społecznej i aktywizacji zawodowej społeczności romskich”, którego obszar realizacji obejmował Wałbrzych, Kłodzko i Wrocław. Projektem objętych zostało 169 rodzin romskich mieszkających w trzech wymienionych wyżej miastach, a kierowane działania obejmowały zarówno osoby dorosłe, jak i dzieci. Do osób dorosłych kierowane były wszelkiego rodzaju szkolenia zawodowe, jak również zajęcia z zakresu języka polskiego, obejmujące naukę czytania i pisanie. Prowadzone były także kółka zainteresowań o różnej tematyce w każdym z miast. Dzieci miały natomiast okazję uczestniczyć w zajęciach muzycznych,

²⁵ <http://www.efs.sup.nowysacz.pl/?q=Zrealizowane-projekty/Inne-projekty> [dostęp: 5.04.2012].

²⁶ *Romowie wśród innych*, http://www.romanowast.pl/index.php?page=news/archiwum/2009_news_wrzesien [dostęp: 5.04.2012].

a w ramach projektu zakupione zostały nowe instrumenty muzyczne oraz tradycyjne stroje romskie²⁷.

Przejawy integracji społeczno-zawodowej można dostrzec również w zrealizowanym na terenie miasta stołecznego Warszawy projekcie „Odnajdziemy wspólne drogi – południowopraski program integracji społeczno-zawodowej Romów”. Szczegółowe działania projektu skoncentrowane były na czterech polach oddziaływania, a mianowicie: edukacji, integracji, zdrowiu i przeciwdziałaniu bezrobociu. Działania edukacyjne obejmowały przedsięwzięcia realizowane w ramach grupy przedszkolnej Alladyn – złożonej z 10 dzieci romskich oraz 10 dzieci polskich. Głównym założeniem w tym przypadku była integracja i wyrównywanie braków edukacyjnych wśród dzieci romskich poprzez wspólne zajęcia z dziećmi polskimi. W zakresie ochrony zdrowia prowadzone były działania profilaktyczno-zdrowotne pod nadzorem wyspecjalizowanej pielęgniarki środowiskowej, natomiast działania na polu przeciwdziałania bezrobociu obejmowały swoim zakresem prowadzenie szkoleń i doradztwa zawodowego, jak również rozpoznawanie rynku w celu otrzymania miejsc pracy przez większą niż dotychczas liczbę członków mniejszości romskiej²⁸.

Aktywacja zawodowa Romów skoncentrowana na terenie jednego miasta dostrzegalna jest również w przypadku Białogardu, na terenie którego zrealizowany został projekt „Aktywni Romowie” kompleksowy program aktywizacji zawodowej i integracji społecznej Romów z terenu miasta Białogardu. Projekt koordynowany był przez Stowarzyszenie „Parno Foro” i obejmował działania związane z organizacją kursów zawodowych, edukacją Romów z zakresu języka polskiego i ogólnie pojętej edukacji szkolnej oraz organizacją tzw. „Białych dni”, podczas których miały miejsce cykle porad i konsultacji lekarskich²⁹.

W celu dotarcia również do najmłodszych członków społeczności romskiej, których dalsze szanse na lepszą przyszłość zależne są od odpowiedniego wykształcenia od początku ich istnienia w społeczeństwie, powołany został

²⁷ *Film informacyjny na temat projektu „Romano drom pe fedyr dzipen”*, <http://www.romanodrom.pl/rd2/index.php?menu=31> [dostęp: 5.04.2012].

²⁸ *Odnajdziemy wspólne drogi – południowopraski program integracji społeczno-zawodowej Romów*, <http://www.ops-pragapoludnie.pl/main.php?id=58&pid=12http://europa.um.warszawa.pl/projekty-miejskie/odnajdziemy-wspolne-drogi-poludniowo-praski-program-integracji-spoeczno-zawodowej> [dostęp: 5.04.2012].

²⁹ *Aktywni Romowie*, <http://www.parnoforo.wer.pl/porta1.php?article=4&sid=9d9246be9c5e3edfe29d8dae072d0e78> [dostęp: 5.04.2012].

do życia projekt „Wiem, czytam, rozumiem – metoda nauki czytania dzieci romskich”³⁰. Podstawowym celem projektu było podniesienie poziomu kwalifikacji zawodowych asystentów edukacji romskiej oraz kadry nauczycielskiej w szkołach, do których uczęszczają dzieci romskie, przy pomocy wyposażenia tej grupy w umiejętności i narzędzia nowej, odmiennej metody nauczania, dostosowanej do dzieci romskich³¹. Odbywające się od maja do października 2010 roku szkolenia stworzyły okazję do podniesienia, nie tylko kwalifikacji zawodowych, lecz również poziomu wiedzy odnośnie społeczności romskiej i wszelkich uwarunkowań z nią związanych. Dostosowanie poziomu wiedzy i umiejętności dotarcia do dzieci romskich wydaje się być fundamentem, na którym możliwe jest budowanie dalszej przyszłości tych młodych ludzi, którzy powinni otrzymać takie same szanse, jak dzieci polskie, na rozwój własnych umiejętności, procentujących w przyszłości na rynku pracy i w życiu w społeczeństwie.

Od 2009 roku realizowany był projekt „Zwykłe szanse dla niezwykłych ludzi”, koordynowany przez Miejski Ośrodek Kultury w Kowarach przy udziale Fundacji Edukacji Przedszkolnej we Wrocławiu, który w chwili obecnej doznał drugiej edycji. Oba projekty „Zwykłe szanse dla niezwykłych ludzi” oraz „Zwykłe szanse dla niezwykłych ludzi – II”³² oscylują wokół zwiększenia poziomu edukacji i integracji społecznej mniejszości romskiej w Kowarach, przy jednoczesnym wsparciu ich odrębności kulturowej. Wśród głównych założeń projektu znaleźć można położenie nacisku na zwiększenie udziału dzieci romskich w procesie edukacji, jak również podniesienie kwalifikacji zawodowych wśród dorosłych Romów. Szczególnym działaniem skierowanym do dzieci romskich jest utworzona przez Fundację Edukacji Przedszkolnej „Dziecięca kraina” – integracyjna sala zabaw dla dzieci od 2 do 5 roku życia. W celu ukazania rzeczywistych efektów powstających w ramach projektu wydane zostało pierwsze pisemne opracowanie o kowarskich Romach. Powstała również strona internetowa www.cyganskawyspa.pl, która stała się źródłem wiedzy o tradycji, kulturze i historii Romów, jak również miejscem umieszczania informacji o kolejnych postępach realizowanego projektu. Tak prowa-

³⁰ *Wiem, czytam, rozumiem – metoda nauki czytania dzieci romskich*, <http://www.kuratorium.waw.pl/pl/news/880/wiem-czytam-rozumiem-metoda-nauki-czytania-dzieci-romskich.html> [dostęp: 5.04.2012].

³¹ *Wiem, czytam...*

³² *Zwykłe szanse dla niezwykłych ludzi – II*, <http://www.cyganskawyspa.pl/cms/aktualnosci/zwykle-szansy-dla-niezwyklych-ludzi-%E2%80%93-ii/> [dostęp: 5.04.2012].

dzone działania stają się podstawą do przełamywania stereotypów oraz dają szansę aktywnego uczestnictwa członków grup romskich w życiu społeczności lokalnych³³.

Tak jak w przypadku Romów kowarskich, w zbieżny sposób realizowana była pomoc dla Romów z Brochowa we Wrocławiu w ramach projektu „Program kompleksowego wsparcia Romów z Brochowa we Wrocławiu”, który zakończony został w listopadzie 2010 roku. W projekcie udział wzięło 77 Romów, którzy mieli możliwości uczestniczenia w szkoleniach i warsztatach zawodowych. Prowadzone były również działania promujące kulturę mniejszości romskiej oraz trening antydyskryminacyjny dla przedstawicieli wrocławskich NGO. Wsparciem realizatorów projektu objęte zostało również coroczne święto Romów we Wrocławiu – III Festiwalu Kultury Romskiej, odbywający się 22 sierpnia 2010 roku na wrocławskim rynku³⁴.

Wszystkie realizowane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki projekty skierowane do przedstawicieli mniejszości romskiej skoncentrowane są przede wszystkim na obszarze edukacji, zatrudnienia i ochrony zdrowia. Rozbudowane wsparcie w tym zakresie wydaje się bowiem jedyną możliwością zmiany obecnej sytuacji Romów, przy jednoczesnej ochronie ich kultury i tradycji. Odpowiedni poziom edukacji i dostęp do niej od najwcześniejszych lat daje szansę na zdobycie odpowiedniej pracy w przyszłości i wyrównania szans na rynku pracy. Tylko odpowiednie wykształcenie i wynagrodzenie za podejmowaną pracę umożliwi członkom tej społeczności funkcjonowanie w społeczeństwie na równych zasadach, niwelując tym samym istniejące stereotypy.

Obok projektów realizowanych na rzecz mniejszości romskiej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki funkcjonują również projekty realizowane na mocy Programu Inicjatywy Wspólnotowej Equal. Equal działa od 2001 roku i „jest częścią strategii Unii Europejskiej na rzecz stworzenia większej liczby lepszych miejsc pracy i zapewnienia szerokiego do nich dostępu. Głównym celem inicjatywy EQUAL jest testowanie oraz popieranie nowych sposobów zwalczania wszelkich form dyskryminacji i nierówności na rynku pracy, z powodu płci, pochodzenia rasowego, etnicznego, wyznania, przekonań, niepełnosprawności, wieku lub orientacji seksualnej, zarówno wo-

³³ *Zwykła szanse dla niezwykłych ludzi*, <http://www.maleprzedszkola.pl/Projekty/Zwykle-szanse-dla-niezwyklych-ludzi> [dostęp: 5.04.2012].

³⁴ *Romani Bacht a Kapitał Ludzki*, <http://www.romowie.info/post/romani-bacht-a-kapital-ludzki/84> [dostęp: 5.04.2012].

bec osób zatrudnionych, jak i poszukujących pracy”³⁵. W ramach Programu realizowany jest między innymi projekt „Romowie na rynku pracy”, którego celem jest zwiększenie dostępu członków mniejszości romskiej do rynku pracy. W tym celu stworzone zostało Romskie Pośrednictwo Pracy, którego zadaniem jest współpraca z urzędami i biurami pośrednictwa pracy oraz Romska Agencja Artystyczna odpowiadająca na społeczne zapotrzebowanie na folklor romski, zajmująca się wspieraniem wykonawców, promocją i zatrudnieniem artystów³⁶. Projekt „Romowie na rynku pracy” realizowany jest w szczególności w Gliwicach, powiecie oświęcimskim i tatrzańskim, Nysie oraz Prudniku. Jego zadaniem jest opracowanie modelu działań, który miałby prowadzić do zmniejszenia bezrobocia wśród członków społeczności romskiej³⁷. Zbieżne z tymi założeniami są również działania podejmowane w ramach projektu „Inicjatywa na rzecz Rozwoju Przedsiębiorczości Romów KXETANES-RAZEM”, realizowanego przez Centrum Aktywizacji Zawodowej Romów w Tarnowie. Podstawowym celem projektu jest pomoc w znalezieniu odpowiedniego miejsca pracy, bądź zmiana dotychczasowego³⁸. Wśród głównych działań projektu znaleźć można m.in. opublikowanie poradnika na temat zasad tworzenia instytucji wspierania przedsiębiorczości romskiej oraz przewodnika seminaryjnego, udostępnianie bazy podmiotów działających na rzecz aktywizacji zawodowej i rozwoju przedsiębiorczości, przeprowadzenie seminariów szkoleniowych oraz debaty publicznej, a także organizowanie indywidualnych spotkań z przedstawicielami władz publicznych³⁹. Jednym z elementów projektu jest Forum Aktywizacji Zawodowej Romów działające w Starostwie Powiatowym w Tarnowie. Członkami Forum są osoby cieszące się autorytetem wśród lokalnej społeczności, będące reprezentantami wszystkich tych środowisk, które mogą wnieść wkład w praktyczne rozwiązanie problemu wykluczenia Romów z rynku pracy. Forum Aktywizacji Zawodowej Romów stało się miejscem wymiany doświadczeń, dzięki któremu większa ilość członków mniejszości romskiej ma szansę na znalezienie pracy⁴⁰. Mówiąc o wspieraniu

³⁵ Program Inicjatywy Wspólnotowej Equal, <http://www.equal.org.pl/equal.php?lang=pl> [dostęp: 5.04.2012].

³⁶ Romowie na rynku pracy, <http://www.equal.org.pl/baza.php?M=10&PID=27&lang=pl> [dostęp: 5.04.2012].

³⁷ M. Polok-Kin, *Romowie szukają pracy*, „Dziennik Zachodni Praca z regionu”, 22.05.2006.

³⁸ G. Starzak, *Romowie czują się dyskryminowani*, „Dziennik Polski”, 25.10.2007.

³⁹ http://www.kxetanes.msap.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=44 [dostęp: 5.04.2012].

⁴⁰ *Zaktywizować Romów*, „Galicyski Tygodnik Informacyjny TEMI”, 21.12.2006.

aktywizacji zawodowej Romów nie sposób pominąć projektu „Partnerstwo dla aktywizacji zawodowej Romów poprzez narzędzia gospodarki społecznej”, który pozwolił na stworzenie czterech Romskich Spółdzielni Socjalnych, z których dwie zlokalizowane są w województwie zachodniopomorskim. Spółdzielnie stały się dla Romów szansą na otrzymanie godnego wynagrodzenia i zdobywania doświadczenia, jednocześnie stając się przyczynkiem do przełamywania strachu i lęku przed odpowiedzialnością w przypadku niepowodzenia⁴¹.

Niezależnie od źródła pochodzenia środków na realizację projektów, skoncentrowane są one w przeważającej większości na swobodnym dostępie do rynku pracy, poczynając od zdobywania odpowiedniego wykształcenia, a kończąc na bezpośredniej pomocy przy znalezieniu pracy. Dbając o odpowiedni poziom edukacji dzieci romskich, stwarza się im szansę na poprawę jakości życia w przyszłości i otwiera drogę do całości rynku pracy, a nie tylko do wąskich dziedzin, w których znajdowali zatrudnienie do tej pory starsi Romowie. Wyrównanie szans i walka z wszelkimi przejawami dyskryminacji, powinny bowiem stanowić podstawę podejmowanych działań, tak aby ich efekt był faktycznie widoczny.

Próbując dokonać oceny rzeczywistej efektywności unijnego wsparcia dla mniejszości romskiej na obszarze RP należy przede wszystkim zauważyć, iż pomoc, która z założenia powinna być kierowana do jak największej liczby osób, bardzo często trafia jedynie do nielicznych jednostek. Szeroki katalog pojawiających się problemów i prób zaradzenia im powoduje, że doraźnie rozwiązania nie zawsze mają szansę funkcjonowania długofalowego. Trudności w realizacji poszczególnych projektów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki czy też Programu Inicjatywa Wspólnotowa Equal związane są w znacznej mierze z utrudnieniami natury finansowej⁴². Problemy te pojawiają się nawet mimo przeznaczenia w latach 2007–2013 22 000 000 euro na pomoc mniejszości romskiej w ramach PO KL, a komplikacje w rozdzielaniu tych funduszy wydają się być jednym z podstawowych aspektów, którego rozwiązania nie można spodziewać się w krótkim okresie czasu⁴³.

Prócz utrudnień finansowych, wśród których najbardziej widoczny jest zarzut o niewłaściwe wykorzystywanie środków finansowych, pojawiają się

⁴¹ *Taborem do Europy*, „Kurier Szczeciński”, 7.11.2007.

⁴² *Raport opracowany na zlecenie...*, s. 13.

⁴³ *Raport o sytuacji społeczności romskiej w Polsce – marzec 2012*, <http://www.romowie.com/raport.pdf> [dostęp: 5.04.2012].

również problemy innej natury, które najlepiej widoczne są na przykładzie projektów realizowanych w ramach PIW EQUAL. Po zakończeniu realizacji znacznej liczby projektów okazało się bowiem, iż w wielu przypadkach proponowana pomoc była jedynie pomocą o charakterze doraźnym. Wraz z końcem projektu, spółdzielnie romskie, które powstały na jego mocy, nie potrafiły samodzielnie poradzić sobie z prawami wolnego rynku i upadały⁴⁴. Brak ciągłości działania po zakończeniu projektu ukazał, iż bez odpowiedniego dalszego wsparcia Romowie nie potrafią utrzymać jego dalszych rezultatów. Związany jest z tym również problem nieumiejętności prowadzenia danych działań do końca i częściowej rezygnacji z podejmowania działań długofalowych. Wszystkie te czynniki w dużej mierze związane są ze specyfiką mniejszości romskiej, a więc jej małą liczebnością, jej mobilnością oraz słabym ustrukturalizowaniem wewnętrznym. Pojawiające się zarzuty kierowane w stronę PIW EQUAL kontrastowane są z podstawowymi założeniami „Programu na rzecz społeczności romskiej”, który przez badaczy uznawany jest za bardziej racjonalny i lepiej wykorzystujący środki finansowe⁴⁵. Związane jest to przede wszystkim z większą kontrolą nad rozliczeniami finansów oraz z bardziej odpowiednim podejściem do specyfiki mniejszości romskiej. Szeroko zakrojona współpraca pomiędzy realizatorami projektów a organizacjami romskimi i samorządami lokalnymi prowadzi do budowania społeczeństwa obywatelskiego, umożliwiając nie tylko przełamywanie stereotypów odnoszących się do Romów, lecz również do zwiększania szans Romów na rynku pracy. Program na rzecz społeczności romskiej za swój sukces może uznać również wiele dostrzegalnych przez ogół efektów, związanych z konkretnymi przedsięwzięciami, które zostały w jego ramach przeprowadzone. Jest to jednocześnie jednym z zarzutów wysuwanych w kierunku PIW EQUAL. Istnieje bowiem przekonanie wśród członków mniejszości romskiej, iż program ten mimo posiadanych ogromnych nakładów finansowych, w rzeczywistości w nikłej skali przyczynia się do rzeczywistej zmiany sytuacji Romów w Polsce⁴⁶. Nie sposób jednak pominąć tak istotnego faktu jak możliwość podnoszenia poziomu wiedzy i doświadczenia poprzez udział w projektach realizowanych w ramach programu, co niewątpliwie przyczynia się do pobudzania świadomości i podejmowania samodzielnych działań zmierzających do aktywności zawodowej, nawet jeśli

⁴⁴ *Raport opracowany na zlecenie...*, s. 127.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 128.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 129.

w początkowym etapie nie przynosi ona wymiernych korzyści finansowych.

Szerokie pole potrzeb przedstawicieli mniejszości romskiej powoduje konieczność dokonywania selekcji priorytetów pod względem aktualnych zasobów finansowych przeznaczonych na dane przedsięwzięcie. Kwestią, która pozostaje w znacznej mierze nadal bez rozwiązania jest bezrobocie. Jest ono bezpośrednio skorelowane z niskim poziomem wykształcenia, brakiem kwalifikacji zawodowych czy też w znacznej mierze słabą znajomością języka polskiego. Problem bezrobocia wiąże się również nierozzerwalnie z nabudowanymi przez lata stereotypami panującymi wśród społeczeństw, w których żyją Romowie. Wszystkie te czynniki powodują znaczne utrudniania w wyrównaniu szans Romów na rynku pracy. Finansowanie szkoleń, praktyk zawodowych, indywidualnego doradztwa zawodowego czy warsztatów musi bowiem w swoich założeniach wiązać się również z podejmowaniem prób integracji w ramach społeczeństwa obywatelskiego i walki z dyskryminacją tych społeczności. Prócz problemu związanego z wysokim poziomem bezrobocia, problematycznym wydaje się również aspekt edukacji dzieci romskich. Pomimo kierowanych na ten cel środków finansowych formy edukacji przedszkolnej i szkolnej dzieci romskich nadal wymagają licznych modyfikacji. Związane jest to w znacznej mierze z procederem kierowania dzieci romskich do szkół specjalnych, w których nie mają szansy na zdobycie odpowiedniego poziomu wiedzy. Z powodu nikłej znajomości podstaw języka polskiego już na początku swojej ścieżki edukacyjnej dzieci romskie nie mają możliwości dorównania swoim polskim rówieśnikom. Środki finansowe, które powinny być wykorzystywane na dodatkowe zajęcia dla dzieci romskich najczęściej służą jako dodatkowe fundusze przeznaczane na remonty szkół czy inne inwestycje lokalne⁴⁷. Ponadto jako problematyczna jawi się również kwestia zatrudniania w szkołach asystentów, których zadaniem powinna być pomoc dzieciom romskim. Pierwszym aspektem jest brak odpowiedniej liczby takich osób, ze względu na złe wykorzystanie środków finansowych, natomiast drugim – aspekt dyskryminacji w stosunku do owych asystentów ze strony dyrekcji szkół jak i samych nauczycieli. Często dochodzi do sytuacji, w których to nie dostają oni funduszy za przeprowadzone zajęcia pozalekcyjne, czy też nie są informowani o możliwości uczestniczenia dzieci romskich w letnich koloniach⁴⁸.

⁴⁷ *Jak giną pieniądze dla romskich dzieci*, http://www.dziennik.pl/wydarzenia/articyle216257/Jak_gina_pieniadze_dla_romskich_dzieci.html [dostęp: 5.04.2012].

⁴⁸ *Romowie niemile widziani*, <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/130827,romowie-niemile-widziani.html> [dostęp: 5.04.2012].

Wszystkie te aspekty podkreślają jednocześnie fakt, iż jedyną możliwością poprawy warunków bytowych Romów jest popieranie powoływania do życia organizacji pozarządowych, które będąc tworzone w przeważającej większości przez samych Romów, wydają się być jedyną możliwością dotarcia do wszystkich członków mniejszości romskiej z jednoczesnym poszanowaniem romskiej kultury i tradycji. Bez chęci współdziałania samych Romów wszelka proponowana pomoc wydaje się bowiem być całkowicie bezzasadna. Skierowanie wsparcia do ogółu mniejszości romskiej możliwe stanie się tylko wtedy, gdy poszczególne jednostki będą miały szansę na dostrzeżenie wymiernych korzyści z podejmowanych działań, a pojawiające się formy wsparcia będą miały charakter efektywny, a nie tylko efektowny.

SUMMARY

Forms of support for Roma in Poland coming from the European Union revolve mainly around the projects under the Human Capital Operational Programme and on the basis of the Community Initiative Equal Programme.

Among the realized projects the special place is occupied by these concerned with the fight against unemployment and with the support of education among the Roma minority.

The projects, implemented throughout the years, provide a chance to change the perception of the Roma minority by the society.

For the opportunity to participate in a holistic educational process and open access to the labour market seem to be the only way to improve the existing living standards.

The advantage of the projects which certainly cannot be overlooked is the fact that the proposed aid enables a change in living conditions of entire Roma families, while respecting their culture, customs and traditions.

For only in this way an improvement of the living conditions of the Roma people and a gradual integration with the rest of the society are possible.

Keywords: Roma, European Union, the Human Capital Operational Programme, Society, Support